

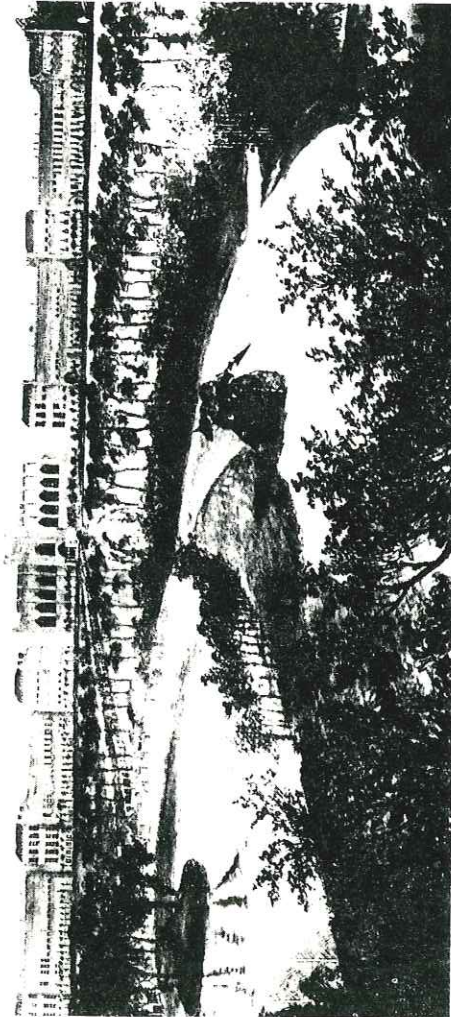
Jaarboek Die Haghe 1957

HET WILLEMSPARK
EN HET
NATIONALE MONUMENT OP PLEIN 1813

door
Dr W. MOLL

Voor wie de Haagse straten spreken heeft het uiterlijk aanzien van onze stad een belangrijk verhaal te vertellen. Een verhaal, dat niet minder dan zeven eeuwen omvat. Gebouwen in de voor de tijd van hun ontstaan eigenaardige bouwstijl spreken van elk van die eeuwen; van de oudste slechts weinige bouwwerken of zelfs fragmenten daarvan, van de jongere gehele straten en tenslotte zelfs wijken.

Reeds is dikwijls opgemerkt, dat de 19e eeuw te midden van haar gezusters geen gunstige indruk maakt wat het stadsschoon betreft. Zij deed veel van het oude schoon onherroepelijk ten gronde gaan en wat zij nieuw bouwde was dikwijls verre van fraai. Daarom juist is het dubbel opmerkelijk, dat zij ons te 's-Gravenhage een enkele wijk geschonken heeft, die in opzet en uitvoering nog steeds tot de schoonste gedeelten der stad behoort. Het Plein 1813 met zijn onmiddellijke omgeving, omsloten door Javastraat, Nassaulaan, Mauritskade en Zeestraat is een zeldzaam en zuiver voorbeeld van 19e eeuwse architectuur op zijn best, degelijk, gedistingeerd.

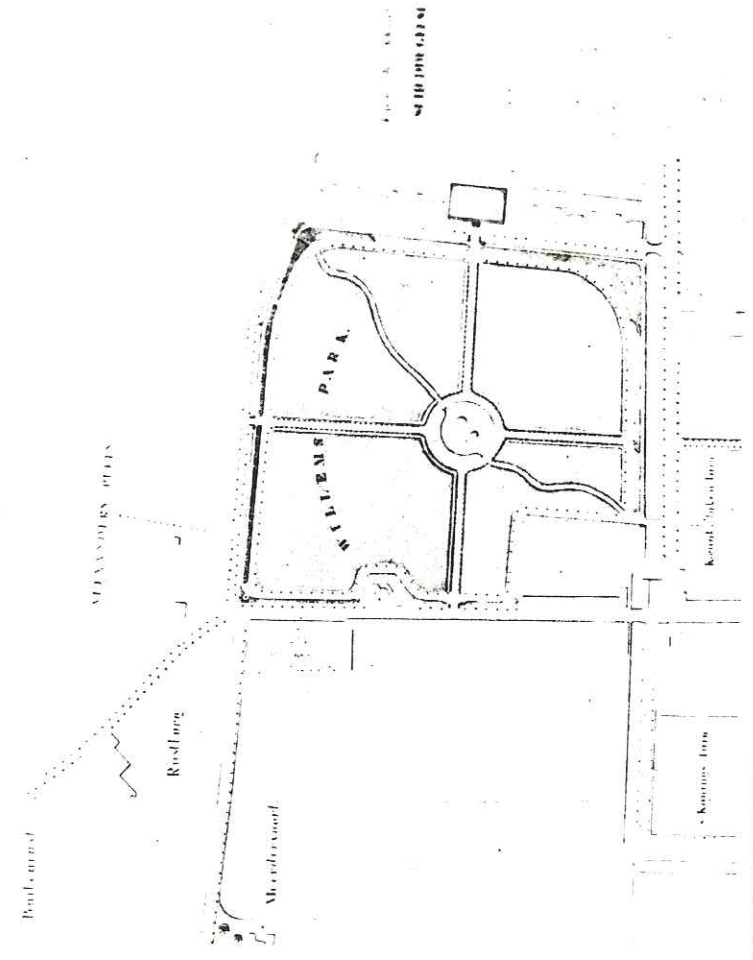
Het Willemspark voor de bebouwing, gezien naar de Nassaulaan.
Anonieme aquarel.

men kan zeggen deftig en voornaam. Midden in dit villapark verheft zich het monument opgericht ter herdenking van de terugwinning der Nederlandse onafhankelijkheid in November 1813. Ook dit kunstwerk is van decoratieve betekenis en sluit zich harmonisch aan bij zijn omgeving, op zijn beurt niet alleen het gelukkig gebeuren van 1813 symboliserend maar eveneens de geest van het midden der 19e eeuw.

Hoe park en monument tot zo treffende en zelfs schone uiting van de tijdgeest zijn geworden, zullen wij hieronder trachten na te gaan.

Het Den Haag van omstreeks 1850, een rustige residentiestad van 70.000 inwoners, lag nog vrijwel geheel besloten in de grachtengordel, die 230 jaren vroeger rond het dorp Die Haghe was gesloten. In het noorden scheidde de singelgracht de tuin van het paleis van wijlen Koning Willem II aan de Kneuterdijk van het eveneens aan de Koning toebehorende Willemspark, een ruime doch als aanleg niet zeer geslaagde vlakke, waar weinig bomen maar des te meer rhododendrons stonden en waar voor de neo-gothische gebouwen aan de Nassaulaan enkele beelden, o.a. een van Descartes — thans op het Newtonplein — de omgeving versierden. Dit park, door een brug over de singel toegankelijk uit de Koninklijke tuin, die zich van de Kneuterdijk tot de Mauritskade uitstrekte, werd doorsneden door een arm van de Haagse beek.

Koning Willem III wenste zich, zoals van zovele der eigendommen van zijn vader, ook van dit park te ontdoen. Op 17 April 1855 kon de Burgemeester in de Gemeenteraad mededelen, dat de Koning het Willemspark wenste te verkopen en wel bij voorkeur aan de gemeente en dat Z.M. bij de verkoop „alle mogelijke toegelij-

Plattegrond van het Willemspark en omgeving in de tijd van Koning Willem II.
Tekening uit 1857 door A. van der Spuy,
Oud-directeur der koninklijke particuliere domeinen

heid zou gebruiken". De Burgemeester vervolgde: „Z.M. begrijpt, dat het ware belang van deze stad meebrengt, dat dit zoo verfraaide gedeelte dezer gemeente in stand blijve en althans door niets worde ontsierd of dat het uitzigt der gebouwen langs het Willemspark door onaanzienlijke huizen of inrigtingen worde benadeeld". Daarom was de Koning wat de koopprijs betreft bijzonder weinig veeleisend geweest. Hij had deze op f 45.000 gesteld. In de zitting van 24 April werd na enig debat door de Gemeenteraad met 23 tegen 8 stemmen tot aankoop besloten.

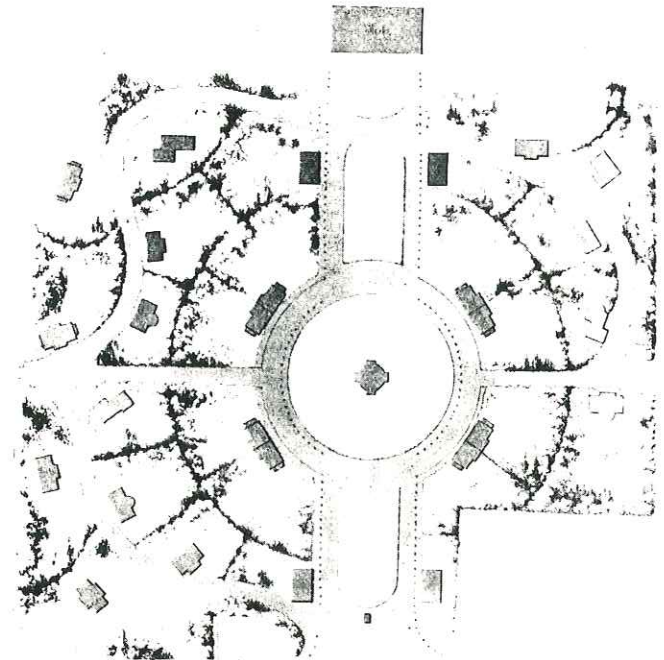
Thans kreeg de in zijn tijd zo bekende tuinarchitect J. B. Zocher te Haarlem opdracht een plan te ontwerpen voor een villapark ter plaatse. Van zijn ontwerp is helaas geen enkel exemplaar bewaard gebleven, te verklaren, doordat dit plan dadelijk als te landelijk voor een stadswijk werd terzijde gelegd.

Zocher maakte daarop een nieuw ontwerp, terwijl op verzoek van Burgemeester en Wethouders ook de tuinarchitect Wentzel een plan ontwierp. Van beide zijn exemplaren bewaard. Op 11 Maart 1856 verkoos de Raad het tweede ontwerp-Zocher en stelde op 26 April de grondslagen vast voor een maatschappij, waarvan Zocher de oprichter en de ziel was en die tot doel had zonder enige kosten voor de gemeente de plannen tot uitvoering te brengen. Het was alles wat van de kleine kant gezien en de gemeente dacht vrijwel zonder offer een fraaie, nieuwe wijk te kunnen verkrijgen. Deze opzet bleek dan ook al spoedig onmogelijk en Zocher moest zijn plannen opgeven. Reeds 17 Februari 1857 besloot de Gemeenteraad het plan geheel te laten varen; ook het park-ontwerp van Zocher was hiermee meteen van de baan.

Het Gemeentebestuur werd nu te rade de zaak geheel

in eigen hand te houden, door eigen krachten een ontwerp te laten maken en de gronduitgifte zelf te behandelen. Reeds een maand later, 17 Maart, werd het door de gemeentelijke onder-architect W. C. van der Waeyen Pieterszen ontworpen plan goedgekeurd. Er zijn exemplaren van aanwezig.

Het voorzag om een ovaal plein, waarvan vier brede lanen uitgingen, de bouw van 30 villa's of complexen van twee of drie huizen onder één dak. Ieder die grond kocht was geheel vrij in de keuze van een architect, al behoeften de tekeningen de gemeentelijke goedkeuring. Men heeft dit wel eens anders gedacht. Het Willemspark toch, dat wij nog heden grotendeels ongeschonden kunnen zien, is tot een zo merkwaardige bouwkundige eenheid geworden, dat wel is verondersteld, dat het door één enkele of, zoals het villapark Marlot, door enige weinige, door de gemeente aangewezen, bouwmeesters was tot stand gebracht. Echter zijn van 18 van de 29 tot stand gebrachte gebouwen de ontwerp-tekeningen bewaard gebleven. Daarin herkent men minstens acht verschillende architecten al zijn slechts van vijf de namen bekend n.l. Roodenburg, Delia, Swijser, Wennekus en Janssens. Dat zij zózeer in één stijl wisten te bouwen, bewijst dat het Willemspark een zeer zuivere uiting van de tijdgeest is geworden, die als eenheid bijzonder is geslaagd. Als eenheid, want stuk voor stuk zijn de huizen zeker geen grote kunstgewrochten. Men ziet hen aan, dat ze ruim zijn en dat zij geriefelijk in het bewonen moeten zijn geweest, merendeels hebben zij prachtige tuinen, maar van treffende architectuur is er feitelijk geen enkele. Het is alles de bouwstijl, zoals wij die kennen uit plaatsen, die in de 19e eeuw zijn uitgebreid: villadorpen als Velp, Hilversum e.d. Maar deze vertonen de droge en voor het oog weinig behagelijke bouwstijl in het

Niet uitgevoerd plan van de aanleg van het
Willemspark,
van den architect J. D. Zocher. 1856.

klein. Het Willemspark dankt, meen ik, zijn juist zo behagelijke sfeer voor een groot deel aan zijn ruime en goedgekozen verhoudingen. De elkaar kruisende Alexanderstraat en Sophialaan, beide genoemd naar kinderen van Koning Willem II, zijn reeds in 1857 getraceerd op een breedte, die hen thans na bijna een eeuw in een achttmaal grotere stad met ongekend toegenomen verkeer in staat stelt dit verkeer te verwerken.

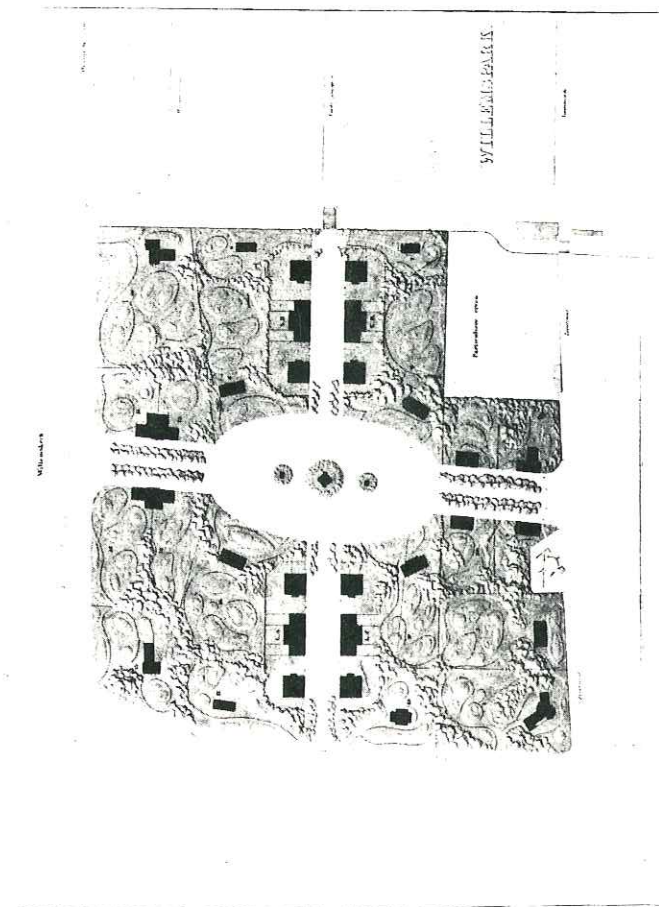
Het is te betreuren, dat door de afbraak van de beide villa's langs de Zeestraat en op de hoek van deze en de Javastraat en de bouw ter plaatse van het voor de omgeving te grote en te hoge flatgebouw Willemspark het geheel aanzienlijk is geschonden. Ook het gebouw van de 's-Gravenhaagse Schoolvereniging misstaat in deze omgeving, maar verder is het villapark vrijwel bewaard gebleven, zoals de ontwerper het zich had gedacht. Langs het deel van de Zeestraat tussen de Sophialaan en het Scheveningse Veer was hij, doordat deze grond in handen van particulieren was, niet in staat villabouw te ontwerpen. Vandaar dat wij er nu gesloten bebouwing vinden. Ten Noorden van de Sophialaan stond de Noordmolen en toen deze in 1858 werd afgebroken werd op de molenwerf het z.g.n. rijkeluishofje gebouwd, dat nog bestaat. Ook dit deed reeds enige afbreuk aan het karakter als villapark. Maar toch is de algemene indruk behouden gebleven. Niettegenstaande of wellicht juist omdat de zorgvuldig geplaatste bomen enige jaren geleden door jongere exemplaren zijn vervangen. Want daardoor is meer doorzicht verkregen en het gezicht van het Lange Voorhout door de Parkstraat naar Plein 1813 is een der fraaiste stadsgezichten van Den Haag.

Het monument op het plein is hierbij een belangrijke factor, het monument herinnerend aan het herkrijgen van onze onafhankelijkheid in November 1813, waarvan de

bewogen bouwgeschiedenis, thans vergeten, vóór 90 jaren zoveel gemoederen, pennen en tongen in beweging heeft gebracht.

Toen de 50-jarige herdenkingsdag van Nederlands herwonnen vrijheid naderde, werd door de Vereeniging van en voor Industriëelen de wens gekoesterd op andere wijze dan alleen door voorbijgaande feesten het herdenkingsjaar o.a. door de oprichting van een monument van blijvende aard te vieren. De enige nog levende zoon van Koning Willem I, de bejaarde en zeer geëerbiedigde Prins Frederik, werd bereid gevonden een commissie samen te stellen, waarvan de leden door hem zonder breed overleg met andere kringen, in hoofdzaak uit de initiatiefnemers werden aangewezen. Het waren, zoals te begrijpen is, nagenoeg uitsluitend industriëelen, die de eer van het lidmaatschap werden waardig gekeurd. De samenstelling dezer commissie vond van de aanvang af veel tegenkating; algemeen was de vrees, dat het monument zou worden tot een laatste pleidooi voor het toen stervend geachte protectionisme. Tal van leden der z.g.n. Hoofdcommissie hadden bekendheid verworven door het tekenen van adressen tegen herziening in liberale geest van de tarieven. Ook tegen de persoon van de aangezezen secretaris had men algemeen grote bezwaren.

De Hoofdcommissie begon met het instellen van gewestelijke subcommissies in alle provinciën om gelden bijeen te brengen. Als lokmiddel werd gebruikt de toezegging dat de namen der leden van alle subcommissies, en niet de namen van hen, die een bijdrage zouden schenken, zoals men toch redelijkerwijze had kunnen verwachten, in albums verenigd zouden worden, die daarna ter bewaring in het archief des Konings zouden worden aangeboden.

Plan voor de nieuwe bebouwing van het Willemspark
vervaardigd door W. C. van der Waeyen Pieterszen, 1857/58.

Hier tegen kwam, evenals tegen de samenstelling der Hoofdcommissie velerlei protest, talrijke leden der subcommissies bedankten en twee gezaghebbende mannen als Groen van Prinsterer en de Bosch Kemper uitten hun kritiek in brochures, de eerste van een lange reeks, die aan de zaak van het nationale monument zijn ontstaan zou danken. Men behoeft overigens slechts de jaargang 1863 van de Nederlandsche Spectator op te slaan om te lezen en in spotprenten te zien hoezeer bezwaren werden gevoeld.

Toch begon de Hoofdcommissie haar werkzaamheden. Zij benoemde een kleine huishoudelijke commissie onder leiding van de latere minister Heemskerk, die verder de ziel der werkzaamheden zou blijven. Reeds dadelijk rees verzet tegen de commissie van de zijde van Amsterdam, waar men meende, dat het nationale monument in de hoofdstad en niet in de residentie zou moeten worden opgericht, terwijl men — naar bleek niet ten onrechte — bevreesd was, dat de commissie aan Den Haag de voorkeur zou geven. Zulks geschiedde inderdaad; het plein midden in het nieuwe Willemspark werd als de meest geschikte plaats uitgekozen. Op 19 September 1863, dus minder dan twee maanden vóór de gedenkdag werd een prijsvraag uitgeschreven. En op de gedenkdag zelf, 17 November, had met grote plechtigheid in tegenwoordigheid van de gehele Koninklijke familie en ten overstaan van de hoogstgeplaatsten in den lande de eerste steenlegging plaats. Daar werd toen de grondsteen gelegd voor een monument, waarvan nog niemand wist hoe het eruit zou zien, inderdaad een tamelijk eigenaardige figuur. Het werd een grootse plechtigheid. Grote en luxueus uitgevoerde tribunes waren in het Willemspark opgericht en een voor de gelegenheid door de in zijn tijd zo beroemde Lübeck op woorden van de Haagse dichter

Withuys getoonzette cantate werd uitgevoerd. De feestrede werd uitgesproken door Prof. J. J. van Oosterzee, die daartoe pas bereid was gevonden nadat vele anderen voor de eer hadden bedankt. De Koning verrichtte persoonlijk de eerste steenlegging, waarbij hij een spontane rede uitsprak, die eindigde met de bekend gebleven woorden: „Wij allen uit het Huis van Oranje, wij kunnen nooit, ja nooit genoeg doen voor ons Nederland”.

Van het feest werd een grote lithografische afbeelding vervaardigd, een der laatste historiereprenten van een Haagse gebeurtenis, maar tevens werd voor het allereerst in de geschiedenis van onze stad een fotografische opname van een historische gebeurtenis gemaakt. Omvang en technische uitvoering van beide afbeeldingen tonen op interessante wijze de vorderingen aan van de oude kunst zowel als van de nieuwe technische vaardigheid.

Inmiddels was enkele dagen tevoren in het logegebouw der vrijmetselaren aan de Fluwelen Burgwal een tentoonstelling geopend van de ontwerpen ingezonden naar aanleiding van de uitgeschreven prijsvraag. Ze waren alle door Nederlanders ontworpen, zoals het prospectus dit eiste en „op een paar na alle boven het middelmatige verheven”, zoals de Spectator zich uitdrukte.

In totaal waren 28 ontwerpen ingezonden en daar zich een felle strijd van jaren rond twee ervan heeft ontwikkeld, zijn de andere in het vergeetboek geraakt. Het is thans gelukt om van 19 van de 28 de namen der ontwerpers vast te stellen, terwijl van 10 afbeeldingen bekend zijn. Na de beslissing zijn de inzenders in de gelegenheid gesteld hun tekeningen terug te nemen. De meesten hebben hiervan gebruik gemaakt; enkelen hebben hierbij hun naam bekend laten worden. Een tiental heeft zijn tekeningen aan de commissie gelaten, zodat deze zich thans nog bevinden in het archief der Hoofd-

commissie, dat, geborgen in een monumentale kast, in het Gemeente-Archief wordt bewaard. De verzegelde naambriefjes berustten er nog bij en door deze te openen zijn de namen der vervaardigers vastgesteld kunnen worden.

Teruggenomen zijn o.a. ontwerpen van J. Gosschalk, J. van Maurik, N. Redeker Bisdom en A. F. Zurcher, allen te Amsterdam, H. Leeuw en P. J. H. Cuypers (zelfs 2) te Roermond, J. J. Destree te Den Haag en A. van den Boogaard te Nijmegen. Wij weten dus niet, hoe deze er uit hebben gezien. Maar van de twee bekroonde en van acht andere weten wij dat wel.

De laatste geven een denkbeeld van de staat, helaas moet men wel zeggen van de povere staat van beeldhouw- en bouwkunst in Nederland in de zestiger jaren van de vorige eeuw, al moet men in aanmerking nemen, dat misschien juist de beste zijn teruggenomen.

De jury, die bestond uit de heren C. Outshoorn, de bouwmeester van het Paleis van Volksvlijt en de oude vleugel van de Witte Sociëteit, de schilder Jozef Israëls, de heren J. A. van der Ven en H. Camp met de dichter en historieschrijver W. J. Hofdijk als secretaris, bracht eerst op 7 Mei 1864 haar rapport uit, waarin zij zegt dat haar taak zwaar was onder meer door „het zwevende, het onbestemde, het verlegene, en het hieruit ontstane verwarde, of — om het bij den rechten naam te noemen — het karakterlooze, dat in het algemeen de architectonische vormen van onzen tijd, zoo droevig onderscheidt”. Toch heeft zij gevonden „een exploitatie van kunstkracht, zooals zij zich die in ons kleine Vaderland niet had durven voorstellen”.

Ons interesseert thans voornamelijk het oordeel der jury over de tien ontwerpen, waarvan ons bekend is hoe ze eruit zagen.

De heren J. van Maurik en N. Redeker Bisdrom, architecten te Amsterdam, die zoals we zagen ieder afzonderlijk ook een terugggevraagd ontwerp hadden ingezonden, hadden samen maar liefst drie verschillende ontwerpen vervaardigd, alle drie met een standbeeld van Koning Willem I in top. Het waren nare, logge misbaksels met mislukte en soms lachwekkende details. De jury noemde van een de architectonische vorm onbevalig, de loofversierselen schraal, het beeld des Konings mist uitdrukking en het spreekt noch tot de verbeelding noch tot de schoonheidszin. Van het tweede werd gezegd, dat het architectonisch begrip geen lofspraak verdiende en dat het alle kracht en kloekheid miste. Van het derde noemde zij het „voorkomen des geheels” plomp en gezakt.

Van een der leden van het genoemde compagnonschap N. Redeker Bisdrom is nog een ontwerp bewaard, een soort imitatie van de Colonne de Vendôme of de Nelsonzuil. Het had veel details van de vorige drie ontwerpen overgenomen. De jury gebruikt in haar rapport de woorden dor, smakeloos, onwaardig en onhandig.

De Heren Frans R. J. Donkers, beeldhouwer en architect der gemeente Helmond en Henri R. Donkers, beeldhouwer en directeur der gasfabriek in dezelfde plaats, zonden drie weinig verschillende plannen in. De architectonische behandeling laat veel te wensen over, de ontwerpen zijn samengesteld zonder eenheid, zonder evenredigheid, zonder schoonheid, de kunstwaarde staat in geen verhouding tot de daaraan bestede tijd en moeite meent de jury. Het waren inderdaad bouwsels zonder innerlijke noodwendigheid en van burgerlijke allure.

De Heren A. G. Verschoor en S. Lankhout ontwierpen weer een zeer magere met standbeelden gekroonde en omringde zuil zonder enige originaliteit, waarvan het

jury-rapport vermeldt: „Ter zijde en van achteren gezien, zal dit monument een slechte werking doen”.

Gerardus Frijling, schilder te Hardenberg, had ten slotte een dwaas en kinderachtig ontwerp ingezonden, dat „alle kunstwaarde mist en aan de voorschriften der prijsvraag niet beantwoordt” en M. J. Brans, beeldhouwer te Eindhoven, zond een tekening met „uitdrukingslooze beelden op het onbehaaglijk voetstuk”.

Resten de twee verreweg belangrijkste ontwerpen, ingezonden onder de motto's Ebenhaëzer en N.O. of Nassau-Oranje. Deze beide werden door de toonaangevende dagbladen en ook door Spectator en Kunst-kronijk dadelijk als de beste aangewezen. De jury bleek het hiermee eens. De meerderheid achtte Ebenhaëzer stellig het beste, al konden ook aan N.O. voortreffelijke eigenschappen niet worden ontzegd. De secretaris der jury echter, W. J. Hofdijk, zelf behorend tot de minderheid, stelde het rapport op zulk een dubbelzinnige wijze, dat de commissie van beoordeling uit de Hoofdcommissie het oordeel der jury misverstond en voorstelde de eerste prijs van f 1.000 toe te kennen aan N.O. en de tweede van f 500 aan Ebenhaëzer. De jury was hierdoor terecht ten zeerste gebelgd en noodzaakte Hofdijk in duidelijke en meer objectieve termen het oordeel der deskundigen neer te schrijven. Dientengevolge besloot de Hoofdcommissie Ebenhaëzer de eerste, N.O. de tweede prijs toe te kennen. Na opening der naambriefjes bleek het eerste ontworpen te zijn door de heren J. Ph. Koelman en W. C. van der Waeyen Pieterszen te Den Haag, het laatste door de architect P. J. H. Cuypers te Roermond, die later het Rijksmuseum zou bouwen.

Koelman was toen ter tijd hoofdleraar aan de Haagse Academie van Beeldende Kunsten, waarvan hij later directeur zou worden. Hij was een schilder van zekere

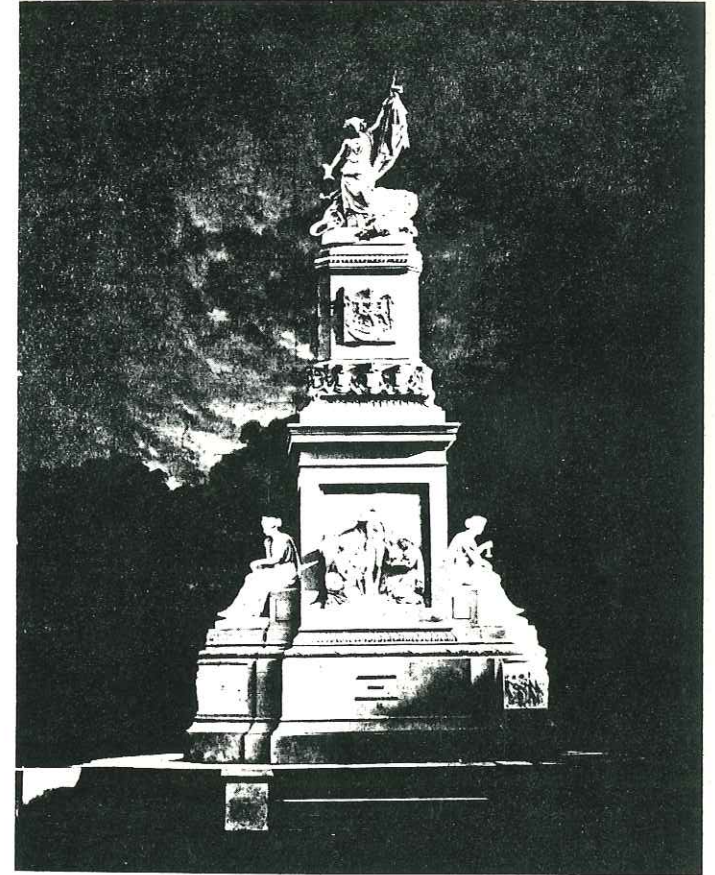
verdienste en een voortreffelijk tekenaar, maar als beeldhouwer genoot hij geen bekendheid. Vandaar dan ook, dat de uitstekende en fijne tekening van het ontwerp ten zeerste werd geprezen, maar het feit, dat men hier een schilder-tekenaar, geen beeldhouwer had bekroond zou zich eerlang wreken.

Van der Waeyen Pieterszen was de gemeente-architect, die het Willemspark zelf had ontworpen. Hij had het architectonische deel verzorgd van het monument, dat hier niet nader beschreven behoeft te worden. Het is, wat de architectuur betreft, in slechts weinig veranderde vorm tot stand gekomen.

Het ontwerp van Cuypers vertoonde een vrije navolging van het toen pas verzezen Albert-Memorial te Londen. De Koning zat op een troon in een rijk versierde Gothische tempel, omringd door standbeelden en gekroond door de Nederlandse maagd.

De vervaardigers van beide bekroonde ontwerpen kregen nu opdracht hun ontwerpen op $\frac{1}{10}$ der ware grootte in gips uit te voeren en toen hieraan was voldaan, begon, als men het zo mag uitdrukken, het lieve leven.

Wel werd reeds in October 1864 door de Algemene Vergadering van afgevaardigden der plaatselijke subcommissiën met 100 tegen 6 stemmen en op advies der Hoofdcommissie besloten het ontwerp Ebenhaëzer door zijn ontwerper te doen uitvoeren met zodanige wijzigingen als Z.K.H. de Prins-voorzitter in overleg met de ontwerpers en na verhoor van de leden der Hoofdcommissie raadzaam zou oordelen. Want het ontwerp was te duur, Er waren f 75.000 beschikbaar en de uitvoering van het ongewijzigde plan werd op minstens f 84.000 geschat. Maar deze beslissing bleek niet naar de zin van talrijke kunstkenneren of die daarvoor door wilden gaan en evenmin van een deel der natie, n.l. het Rooms-

Het bekroonde model voor het monument op Plein 1813.
ontworpen door Johan Philip Koelman.

Katholieke. Er ontstond een felle en uitgebreide brochurestrijd; in de loop van enige maanden verschenen meer dan 25 pamfletten. De strijd was soms wel merkwaardig maar over het geheel niet zeer verkwikkelijk. Liberalisme en Katholicisme stonden fel tegenover elkaar. Ebenhaëzer werd door het eerste, N.O. door het tweede op onmatige wijze gepropageerd. Ebenhaëzer vond als verdedigers o.a. Bosboom, Vosmaer en Leliman, en als tegenstanders Hofdijk, Alberdingk Thym en de abt Brouwers. Ook Jacob van Lennep voegde zich bij hen.

Maar de strijd, voor het Nederland van de zestiger jaren der vorige eeuw een merkwaardig verschijnsel, bleef zonder resultaat. Het ontwerp van Koelman en van der Waeyen Pieterszen was feitelijk reeds voor uitvoering aangewezen en de Prins deed dit als voorzitter der Hoofdcommissie ook officieel.

Reeds wachtten echter nieuwe moeilijkheden. De door Koelman vervaardigde maquettes voor het beeldhouwwerk, thans op $\frac{1}{4}$ der ware grootte, werden door de commissie heel wat minder fraai bevonden dan de tekeningen. Nadat allerlei wijzigingen waren voorgeschreven en aangebracht — o.a. werd besloten van de Souvereine Vorst en van de driemannen standbeelden te plaatsen, waar Koelman zich wit-marmeren reliëfs had gedacht — werd in het voorjaar van 1867, dus nadat meer dan twee en een half jaar nutteloos waren verloren gegaan, besloten de jury te verzoeken nogmaals haar oordeel over de beelden te uiten. Dit oordeel nu viel verpletterend uit. Ook Hofdijk en de beeldhouwer F. Stracké, die de plaats van J. A. van der Ven, die inmiddels was overleden, in de jury had ingenomen, schreven beiden hun afkeurend oordeel in brieven neer. Hofdijk had reeds op 4 Juli 1867 vertrouwelijk aan de commissie geschreven: „Men verwijt mij als auteur, dat ik te veel

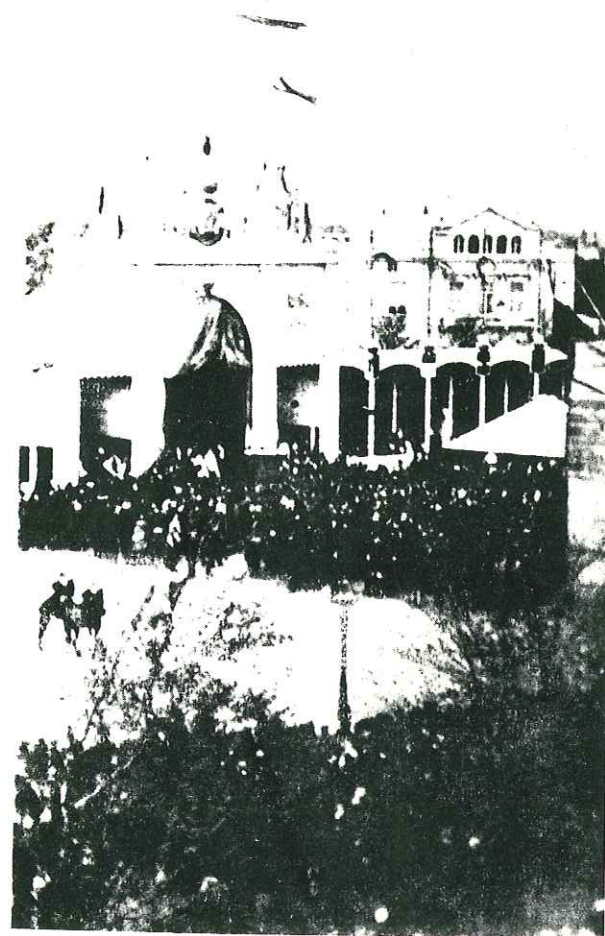
adjectieven bezig. Welnu — onze prachtig-rijke moedertaal is voor mij te arm aan afkeurende adjectieven om die flauwe, nare, lamledige, ziellooze, wanstaltige, misvormde, en op zijn best tot karikatuur opgedreven poppen te karakteriseren, die als modellen voor een wassenbeeldenspel door een geroutineerden kermistent-schreeuwer nog zouden moeten worden afgekeurd". Het jury-rapport van 22 Juli 1867 behandelde uitvoerig de bezwaren tegen de beelden van de Nederlandse Maagd, de Souvereine Vorst, die driemannen, de Godsdienst en de Geschiedenis benevens de twee basreliefs, die Oranjeboven en de terugkeer van de Prins te Scheveningen op 30 November 1813 moesten voorstellen. Zij kwam „tot haar innig leedwezen" tot een afkeurend oordeel.

De Huishoudelijke Commissie besloot nu met goedkeuring van de Prins „dat omtrent de verdere oplevering van het beeldhouwwerk geene overeenkomst met den Heer Koelman kon worden aangegaan; maar dat werk aan meer bevoegde handen zou behooren te worden toevertrouwd". Het was gebleken „dat beeldhouwkunst iets geheel anders is dan het maken ener tekening, hoe uitvoerig en keurig ook bewerkt".

De ingeleverde maquettes op $\frac{1}{4}$ der ware grootte zijn niet bewaard gebleven; het is daardoor onmogelijk geworden na te gaan hoe het te verklaren is dat deze beelden zoveel minder waren dan die van de kleinere maquettes die, althans op de foto's, niet slecht lijken te zijn. Vermoedelijk was Koelman niet in staat in groter formaat plastisch werkzaam te zijn.

Hoe dit zij, de Commissie gaf hem zijn congé en bleek alleen bereid zijn onkosten en moeiten te honoreren. Koelman voelde zich, niet onbegrijpelijk, diep gegriefd en gaf daaraan uiting in . . . een brochure.

Al deze moeilijkheden werden nog gecompliceerd door

De steenlegging voor het monument op Plein 1813 door Koning Willem III op 7 November 1867.

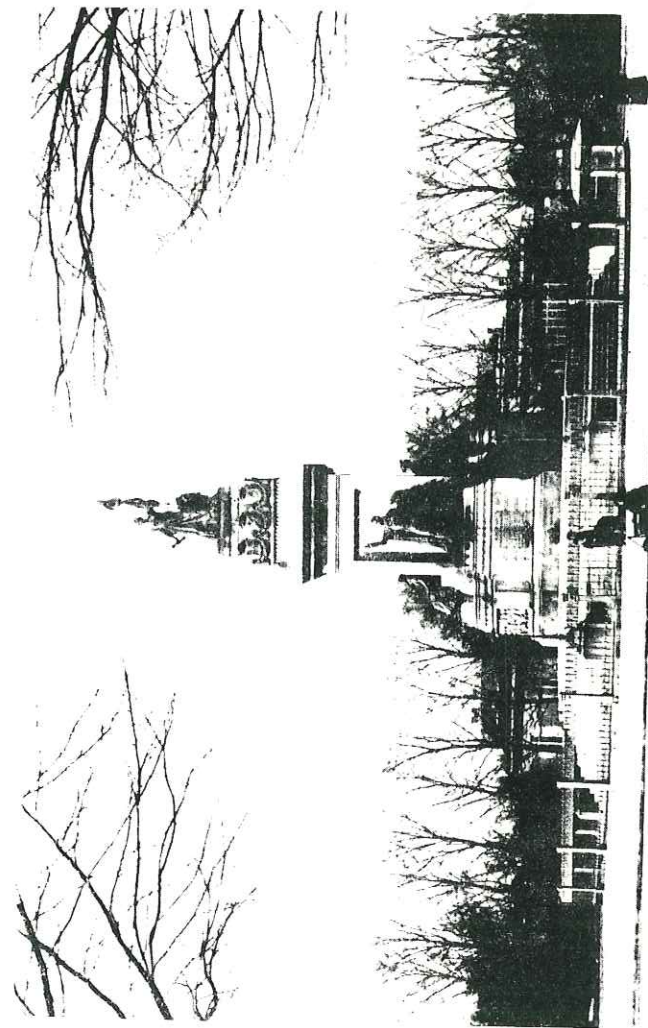
allerlei kwesties over de uitvoering. Hierin hadden de industriëlen een hoog woord. Men wenste de losstaande beelden uitgevoerd volgens het nieuwe procédé der galvanoplastiek. En voor dit procédé schijnen Koelman's modellen niet geschikt te zijn geweest. Er werden vele, lange en moeilijke onderhandelingen gevoerd met Christofle te Parijs en Van Kempen te Voorschoten, die beiden aanboden de beelden in hun werkplaatsen opnieuw te laten modelleren.

Tenslotte won Van Kempen het pleit en werd hem de vervaardiging opgedragen. Maar nu moest nog, alsof dit maar een kleine bijzaak was, een beeldhouwer gezocht worden. Deze vond men tenslotte in Brussel. Daar woonde J. Joseph Jaquet, professor aan de Academie van Beeldende Kunsten, bekend door het beeld der overwinning op het Paleis van Volkswlijt te Amsterdam, en zijn broeder J. Jaquet. Aan de eerste werden nu alle beelden besteld met uitzondering van de Godsdienst en de Geschiedenis, die zijn broeder zou ontwerpen of liever zou maken. Want van ontwerpen was nauwelijks sprake. De tekeningen van Koelman werden n.l. aan de heren Jaquet ter beschikking gesteld en inderdaad doen hun beelden dan ook zeer veel aan die van Koelman's eerste tekeningen denken. Velen werden er door gestuit, dat Belgen een zo groot aandeel hadden aan een zo bij uitstek nationaal monument. Maar de in aanmerking komende Nederlanders hadden zich onttrokken. Royer vond zich te oud, Stracké weigerde, vermoedelijk wel omdat hij lid van de jury was en Lacomblé protesteerde fel tegen de opdracht aan buitenlanders in een . . . in het Frans gestelde brief. Hem was verzocht de gebogen reliefs aan de zijkanten van het monument te maken, maar hij wilde niet met Belgen samenwerken.

Na zijn weigering werd dit werk opgedragen aan een

jonge beeldhouwer, die verder niet van zich heeft doen spreken. Het was Theod. J. Simons, die de reliefs te Brussel onder de ogen van de Jaquets moest gaan vervaardigen. Hij had daartegen wel bezwaren, bang als hij was, dat Jaquet met de eer van zijn werk zou gaan strijken. Hij wist dit te verhinderen, maar de uitkomst veranderde daardoor niet. Zowel de namen van de beide Jaquets als van Simons zijn aan dezelfde vergetelheid prijs gegeven.

In een harer laatste vergaderingen, toen het monument bijna gereed was, kwam de commissie tot het besluit, dat op de acht grote stenen, die de acht Franse departementen moesten symboliseren — want alles aan het monument was symbolisch — bronzen lantarens geplaatst moesten worden en dat het gehele monument moest omgeven worden door een sierlijk hek. Maar het geld was op. Daarom besloten de leden der Hoofdcmissie de lantarens uit eigen zak te betalen, terwijl men oordeelde, dat de Gemeente 's-Gravenhage, aan wie het monument zou worden aangeboden, het hek zou moeten bekostigen. Deze was daartoe terstond bereid en de Raad voteerde een bedrag van f 2.400,—, toen het hek in September 1869 gereed was nog enigszins verhoogd. Het hek, dat bij de onthulling enigszins in de weg zou staan, werd opgeborgen en eerst enige dagen na de plechtigheid geplaatst. Bepanting rond het monument werd niet voorzien, zodat men vlak voor het hek kon staan en zo de verschillende opschriften zeer goed kon lezen. In 1901 heeft men rond het monument een plantsoenaanleg tot stand gebracht, zodat men het niet meer voldoende kon naderen. Dit heeft zich tenslotte gewroken, want in 1952 heeft de Raad het betreurenswaardige besluit genomen om het hek te verwijderen, hierdoor schendende het weloverwogen geheel, zoals ons voorgelacht ons dit had

Plein 1813 met het monument omstreeks 1900.

nagelaten. Het monument staat nu wat verloren en zonder andere omgrenzing dan wat bloemperkjes op het grote plein. Het is te hopen, dat op den duur het hek weer geplaatst zal worden. In de Raad is er terecht op aangedrongen het tenminste zorgvuldig te bewaren.

In 1954 werd door de gemeente besloten de beelden, wier duurzaamheid in 1869 voor vijftig jaren was gegarandeerd, opnieuw te doen gieten, ditmaal in brons.

De onthulling van het Nationale Monument werd op 17 November 1869 vastgesteld. Weer waren op het Plein 1813 luxueuse tribunes gebouwd. Nicolaas Beets had een cantate gedicht, die door de bekende Dunkler was getoonzet, welk werk nog steeds gaarne door Haagse zangverenigingen wordt uitgevoerd. In bijzijn van de gehele Koninklijke familie verrichtte de bejaarde Prins Frederik de onthulling. Ook van deze plechtigheid werd een grote lithografische afbeelding vervaardigd, maar foto's werden er ditmaal niet gemaakt.

Zo had het Willemspark, juist tien jaren nadat de eerste bewoner er zich had gevestigd, zijn voltooiing, in zeker opzicht zijn bekroning gevonden in het Nationale Monument, dat nog steeds op treffende en veelszins grootse wijze uiting geeft aan de dankbaarheid voor Nederlands bevrijding in 1813. De bouwgeschiedenis van dit monument moge niet verkwikkelijk zijn, het resultaat was zeer bevredigend.

Zo is in de zestiger jaren van de 19e eeuw, een periode van verval van de goede smaak en van gering artistiek inzicht, toch in Den Haag een stadswijk tot stand gekomen, die nog heden door zijn sfeer en algemene indeling, meer dan door positief architectonisch schoon, een sieraad is voor de residentie en grote bewondering wekt en verdient.